

A T 048930 SZÁMÚ PÁLYÁZAT ZÁRÓJELENTÉSE

KOSÁRY DOMOKOS: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába.*

Időrendi kötetek.

II/1. A Dunamedence múltja. Őstörténet, honfoglalás; II/5. A Jagellók kora, Mohács, 1490–1526

Kosáry Domokos szerkesztésében 1951 és 1958 között jelent meg a *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* című történeti bibliográfia, amely számba vette a magyar történelem (a kezdetektől 1825-ig terjedő időszakának) forrásait és irodalmát. A kötetek egységes, áttekinthető és periódusonként ismétlődő struktúrában, tehát összefüggéseiben mutatták be az egyes történeti korszakok forrásait és szakirodalmát, továbbá az eltérő szakmai véleményeket, vitás kérdéseket, és az egyes címekhez annotációkat, szakmai értékeléseket fűzött. Ez az úgy nevezett bibliographie raisonnée műfajába tartozó vállalkozás azóta is kivételesnek számít az európai bibliográfiák között.

Az 1960-as évek végén ez a bibliográfiai munka új állomásához érkezett. A második kiadás előkészítése során az eredeti vállalkozás kibővült, a gyűjtőkör kiegészült a kiadatlan, kézirat, levéltári és kéziratári forrásokkal. Az általános bibliográfiákon és a könyvtári szakirodalmon kívül elsősorban ezeket tartalmazta a második kiadás 1970-ben megjelent első kötete (*Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*). Ezt a kiadást eredetileg öt kötetre tervezték; az egyházi és külföldi levéltárak bemutatását követte volna az általános irodalom, valamint három kötetben az időrendi bibliográfia. A vállalkozás ekkor hosszú időre megakadt, és a kronologikus részek bővített kiadása mind a mai napig várat magára. A történeti bibliográfia folytatásán a MTA Történettudományi Intézetében Kosáry Domokos vezetésével 1994 óta dolgozik a Magyar Történeti Bibliográfia Kutatócsoport. 2000 tavaszán látott napvilágot az 1970. évi második kiadás általános részének javított és bővített változata (*Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. Általános rész. 1. Könyvtárak és bibliográfiák*). 2003-ban jelent meg az *I. Általános rész. 2. Országos jellegű levéltárak és forrásközlések* alcímű kötet, és 2008 februárjában a sorozat harmadik kötete: *I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések*.

A nyolckötetesre tervezett, levéltári iratanyagokat bemutató *Általános rész* mellett a Magyar Történeti Bibliográfia Kutatócsoport megalakulásától elvégzendő feladatának tartja az 1950-es években megjelent *Időrendi rész* kiegészítését. Ezt azonban nem három kötetben, hanem 12 kisebb részben tervezi, lehetőség szerint egységes struktúrában, a kézirat és kiadott források, valamint a nyomtatott szakirodalom felsorolásával és bemutatásával.

A Magyar Történeti Bibliográfia Kutatócsoport ebből a 12 kötetből két időrendi kötet — *II/1. A Duna-medence múltja. Őstörténet, honfoglalás, és II/5. Jagellók kora, Mohács, 1490–1526* — kéziratának összeállítását tervezte. Ehhez nyújtott anyagi segítséget az OTKA támogatása, amely fedezte egy új tudományos alkalmazott munkabérét, valamint a műszaki háttér fejlesztését és a mindennapi irodai eszközök beszerzését. A kézirat összeállításában nagy részt vállalt Kosáry Domokos akadémikus, a kutatócsoport vezetője, valamint a kutatócsoport alkalmazásában levő, esetleg ahhoz kapcsolódó kutatók, munkaidejük töredék idejében.

II/1. A Duna-medence múltja. Őstörténet, honfoglalás

Az elmúlt több mint negyven évben a történeti és a régészeti kutatás sokban módosította, illetve pontosította a magyar őstörténetről és a honfoglalás korszakáról alkotott véleményeket, elképzeléseket. Különösen gazdag szakirodalmi termést hozott 1996-ban a

millecentenárius évforduló. A Magyar Történeti Bibliográfia Kutatócsoport az 1950-ben megjelent bibliográfia alapjain az 1960-as években is folytatott gyűjtések eredményeit felhasználva részletesebben, fejezetekre bontva állított össze egy kéziratot, amely alaposabban és árnyaltan sorolja fel és mutatja be a magyar őstörténetről, a honfoglalásról, illetve a Duna-medence kifejezetten régészeti múltjáról Magyarországon és külföldön kiadott, magyar és idegen nyelven megjelent könyveket, tanulmányokat, cikkeket és forráskiadásokat.

A II/1. kötet alapját az 1951-ben megjelent első kiadás I. fejezete képezi, amely 20 oldalnyi terjedelemben mutatja be a magyar őstörténet és a honfoglalástól az államalapításig terjedő időszak szakirodalmát, valamint ismerteti a korszakra vonatkozó IX–X. századi írott forrásokat és azok kiadásait. Az egyik alfejezet nyújt rövid, mindössze két és fél oldalnyi áttekintést a Kárpát-medence honfoglalás előtti történetéről, a római hódítástól a magyarok bejöveteléig.

A most készülő új kötet sokkal több figyelmet szentel a Kárpát-medence honfoglalás előtti történetére. A *Duna-medence múltja* címmel ez a téma alkotja a kötet első részét. Újdonság a korábbi kiadáshoz képest, hogy már az őskortól kezdődően tekinti át a vonatkozó szakirodalmat, és ismerteti a térségre vonatkozó írásos forrásanyagot is.

Jelentősen bővült a kötet magyar őstörténetet és a honfoglalást tárgyaló második része is. A kötet terjedelme jelenleg megközelíti a 400 oldalt. Valószínűleg még tovább bővül a kötet, mivel az adatgyűjtés még nem fejeződött be.

A II/1. kötet ideiglenes tartalomjegyzéke:

A Dunamedence múltja

1. Általános rész

1. 1. Összefoglaló irodalom

1. 2. Régészeti helytörténet

2. A Dunamedence őskora

2. 1. Összefoglalók, helytörténet

2. 2. Őskőkor

2. 3. Újabb kőkör

2. 4. Rézkor

2. 5. Bronzkor

2. 6. Korai vaskor (hallstatti kultúra)

2. 7. Szkíták

2. 8. Késő vaskor, kelták

2. 9. Dákok

3. A római hódítás

3. 1. Pannónia

3. 1. 1. Összefoglalók

3. 1. 2. Földrajz, utak, helytörténet

3. 1. 3. Népeség

3. 1. 4. Gazdaság, társadalom

3. 1. 5. Politika, közigazgatás

3. 1. 6. Hadtörténet, limes

3. 1. 7. Építészet, művészet

3. 1. 8. Vallási viszonyok

3. 1. 9. A pannóniai kontinuitás kérdése

3. 2. Dácia

3. 2. 1. A római provincia (106–271)

3. 2. 2. A dák kontinuitás kérdése

3. 3. Szarmaták az Alföldön. A Barbaricum

- 4. A népvándorlás
 - 4. 1. Összefoglaló irodalom
 - 4. 2. Hunok
 - 4. 2. 1. Elbeszélő források
 - 4. 2. 2. Emlékanyag
 - 4. 2. 3. Irodalom
 - 4. 3. Germánok
 - 4. 4. Avarok
 - 4. 4. 1. Elbeszélő források
 - 4. 4. 2. Emlékanyag
 - A nagyszentmiklósi kincs
 - 4. 4. 3. Irodalom
 - 4. 5. Szlávok
 - 4. 5. 1. Bibliográfiák
 - 4. 5. 2. Elbeszélő források
 - 4. 5. 3. A szlávok eredete, emlékanyaga
 - 4. 5. 4. A pannóniai szlávok
 - 4. 5. 5. A nagymorva birodalom

A magyar nép kialakulása és honfoglalása

- 1. Östörténeti bibliográfiák
- 2. Az első elbeszélő források
 - 2. 1. Gyűjteményes munkák, ismertetők
 - 2. 2. Korai források a finnugor és török népekről
 - 2. 2. 1. Az i. e. viszonyok forrásai
 - 2. 2. 2. A IV–V. század forrásai
 - 2. 2. 3. Az V–VI. század forrásai
 - 2. 2. 4. A VII–VIII. század forrásai
 - 2. 2. 5. A VIII–IX. század forrásai
 - 2. 3. A magyar történet első elbeszélő forrásai
 - 2. 3. 1. Arab-perzsa források
- Általános tájékozás.
- A 889 előtti viszonyok forrásai
- A 889 utáni viszonyok forrásai
- A honfoglalás utáni viszonyok forrásai
- 2. 3. 2. Bizánci források
- Általános tájékozás
- A magyar vonatkozások felhasználásának története
- A magyar nép nevei bizánci szövegekben
- Bölcs Leó
- Kisebb X. század eleji források
- Bíborban született Konstantin
- Más források a X. századról
- 2. 3. 3. Szláv források
- 2. 3. 4. Nyugati források
- 2. 3. 5. Hazai források
- 3. Östörténet és vándorút
 - 3. 1. 1. Általános tájékozás. A köznemesi hagyomány
 - 3. 1. Az östörténeti irodalom fejlődése
 - 3. 1. 2. Az östörténet 1848 előtt

- 3. 1. 3. Az őstörténet 1848–1918 között
- 3. 1. 4. Az őstörténet 1919–1944 között
- 3. 1. 5. Az őstörténet 1945 óta
- 3. 2. A finnugor időszak
- 3. 2. 1. Az összehasonlító nyelvészet eredményei
- 3. 2. 2. A finnugor rokon népek
- 3. 2. 3. Az urali őshaza
- 3. 2. 4. A magyar népnév eredete
- 3. 3. A kaukázusi időszak (kb. 463–800)
- 3. 3. 1. Török pásztornépek és jövevényszavak
- 3. 3. 2. Hunok, bolgárok
- 3. 3. 3. Szabírok, türkök, onogurok
- 3. 3. 4. Kazárok
- 3. 4. Magna Hungaria. Keleten maradt töredékek
- 3. 5. Lebedia, Etelköz (kb. 800–895)
- 3. 6. A honfoglalás
- 3. 6. 1. A közvetlen előzmények
- 3. 6. 2. A honfoglalás irodalma
- 3. 6. 3. A honfoglalás és a szláv államalakulatok
- 4. A pásztortársadalom az új hazában
- 4. 1. Általános irodalom
- 4. 2. Régészeti emlékműanyag
- 4. 2. 1. Feltárások a századfordulóiig
- 4. 2. 2. Feltárások 1900–1918 között
- 4. 2. 3. Feltárások 1919–1944 között
- 4. 2. 4. Feltárások 1945 óta
- 4. 2. 5. A "szláv", "magyar" és "avar" anyag kapcsolatai
- 4. 2. 6. Árpád sírjának kérdése
- 4. 2. 7. Antropológiai adatok
- 4. 3. Népeség. Magyarok és szlávok
- 4. 4. Gazdaság, társadalom
- 4. 4. 1. Mezőgazdaság, iparosság, kereskedelem
- 4. 4. 2. Nemzetség, család, szokások
- 4. 5. Politikai és katonai szervezet
- 4. 5. 1. Politikai berendezés. Határok
- 4. 5. 2. Hadszervezet, felszerelés
- 4. 6. A kalandozások
- 4. 7. Művelődés
- 4. 7. 1. Ősi hitvilág, bizánci térítés
- 4. 7. 2. Ősköltészet, mondák, énekek
- 4. 7. 3. Rovásírás
- 4. 7. 4. Művészet
- Általános tájékozás
- Fémművesség
- Az ún. Lehel kürtje
- Építészet

Az adatgyűjtés során elsőként a régészeti és történeti szakbibliográfiák adatait gyűjtöttük ki:
 JAKABFFY IMRE, *A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája, 1967–1977* (Bp., 1981), UŐ, *A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája, 1977–1987* (Bp., 1999);

Az Archeológiai Értesítőben ezt követően 1995-ig évenként megjelentetett szakirodalmi összefoglalás: SOSZTARICS OTTÓ, *Magyar régészeti irodalom. Bibliographia archaeologica Hungarica, 1986–1987* (AÉ 1989, 144–162), *1988* (AÉ 1990, 281–293), *1989–1991* (AÉ 1992, 141–172), GYURICZA ANNA–SZABÓ KLÁRA, *1992* (AÉ 1993, 149–160), *1993* (AÉ 1994–1995, 283–294);

Történeti Bibliográfia (1985–1993).

Az 1993 után megjelent monografikus kiadványok összegyűjtéséhez a Magyar Nemzeti Bibliográfia (1994–2007) szolgált alapul.

Célzott gyűjtést folytattunk az annotációk elkészítéséhez a következő folyóiratokban és évkönyvekben (a zárójelben feltüntetett évkörök az általunk feldolgozott évfolyamokat jelzik. A korábbi évfolyamok adatait az említett szakbibliográfiákból gyűjtöttük ki):

Acta antiqua scientiarum academicae hungaricae (32/1989–42/2002);

Acta archaeologica scientiarum academicae hungaricae (1/1951–56/2005);

Agria (27–28/ 1991/1992–37/2001);

Alba Regia (25/1995–31/2002);

Antaeus (24. 1997/1998[1999]–28/2005);

Arrabona (31–33/1994–44/2006);

Antik Tanulmányok (35/1991–46/2002);

Archeológiai Értesítő (117/1990/2–2006);

A Békés megyei múzeumok közleményei (23/2002–16/1996);

Budapest régiségei (28/1991–40/2006);

Communicationes Archaeologicae Hungariae (1991–2006);

Cumania (13/1992–17/2001);

Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (1989/1990–1999[2000]);

Folia Archaeologica (41/1991–48/2000, 52/2005/2006);

Hajdúsági Múzeum Évkönyve (1/1973–9/1999);

Herman Ottó Múzeum Évkönyve (30–31/1991/1992–37/1999);

Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (1990–1999/2000[2002]);

Jász Múzeum Évkönyve (1975/2000);

Limes (1988–2006);

Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (1989/1990–1991/1992);

MFME – Studia Archaeologica (1/1995–11/2005);

Nógrád megyei múzeumok évkönyve (17/1991–26/2002);

A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve (27–29/1984–1986–43/2001);

Savaria (1/1963–26/2001);

Somogyi Múzeumok Közleményei (1992–2002);

Soproni Szemle (1969–2007);

Századok (1968–2006);

A Tapolcai Városi Múzeum közleményei (1989, 1991);

Vasi Szemle (2001–2007);

Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények (1974–2003);

A Veszprém megyei múzeumok közleményei (19–20/1993–1994–21/2000);

A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve (1992–2006);

Zalai Múzeum (3/1991–9/1999).

Az OTKA-pályázat terhére felvett munkatárs (Lappints Virág) betegeskedése miatt 2007 folyamán akadozott a tervezett szakirodalmi gyűjtés, valamint a kézirat összeállítása és az annotációk elkészítése. 2007. október 15-től (Lappints Virág szülési szabadsága miatt) ezt

a munkát egy megbízási szerződéssel felvett új alkalmazott folytatta. A kézirat végleges lezárása így még nem történhetett meg, az idegen nyelvű szakirodalom hiányzik, valamint a szöveg szerkesztése is hátra van még.

II/5. A Jagellók kora, Mohács, 1490–1526

Az elmúlt évtizedek történeti kutatásának egyik kiemelkedő vitakérdése Mohács, illetve a mohácsi tragédiát közvetlenül megelőző Jagelló-korszak. E téma szakirodalmának bővítése és kiegészítése az 1960-as évek második felében a második kiadás munkálatai során elkészült, de végül terjedelmi okok miatt nem jelent meg. A Magyar Történeti Bibliográfia Kutatócsoport a pályázatban ennek az 1960-as években összeállított kéziratnak a friss szakirodalommal és az azóta folytatott kutatások eredményeivel való kiegészítését tervezte.

A pályázat ideje alatt a kéziratot Kosáry Domokos akadémikus, a kutatócsoport vezetője személyesen maga állította össze, szerkesztette és annotálta. A Magyar Történeti Bibliográfia Kutatócsoport új főállású kutatója az ő irányításával gyűjtötte össze a tervezett kötet magyar és idegen nyelvű szakirodalmi termését, első sorban a Magyar Nemzeti Bibliográfia köteteiből (1989–2003). Ezek egy részét számítógépre vitte, másik részük cédulaformában került kigyűjtésre. Feladata volt továbbá a kutatócsoport vezetője által kiválasztott bibliográfiai tételek pontosítása, jegyzetek készítése, adatgyűjtés az annotációkhoz.

Célzott gyűjtést folytattunk az annotációk elkészítéséhez a következő folyóiratokban és évkönyvekben (a zárójelben feltüntetett évkörök az általunk feldolgozott évfolyamokat jelzik):

Aetas (1985–2003);
Hadtörténelmi Közlemények (1993–2003);
Irodalomtörténet (1997–2003);
Magyar Könyvszemle (1997–2003);
Somogy megyei múzeumok közleményei (13, 14, 15);
Századok (1965–2003);
Tiszatáj (1947–1972);
Történelmi Szemle (1990–2002);
Vigilia (1935–1984).

A II/5. kötet ideiglenes tartalomjegyzéke:

- I. Általános rész
 - 1. Elbeszélő források
 - 1. 2. Helyi források
 - 1. 3. Külföldi források
 - 1. 4. Egykorú hírlevelek, újságlapok
 - 2. Iratkiadások
 - 2.1. Decretumok
 - Királyi könyvek
 - Számadások
 - Formuláriumok
 - 2. 2. Megyék és településeik
 - Családok és levéltáraik
 - 2. 3. Irodalom
- II. Gazdaság, társadalom
 - 1. Népeség
 - 2. Az agrárfejlődés fő problémái

3. Paraszti termelés, feudális nagybirtok
4. Jobbágyság, mezővárosok
5. Bányászat
 - a) Források
 - b) Irodalom
6. Kézművesek, céhek
7. Keresedelem
8. Városok, polgárság

III. Politika

1. A bel- és külpolitika fő kérdései
2. II. Ulászló kora, 1490–1516
 - a) Források, egykorú iratok
 - b) Irodalom

Az első évek

Az udvar és a politikai szereplők

Székely mozgalmak, Erdély

Külpolitika és pártküzdelmek

3. A parasztháború, 1514

- a) Elbeszélő források
- b) Irodalom

4. II. Lajos kora, 1516–1526

- a) Források, egykorú iratok

Emlékek török fogságról

Török források

Nyugati források

Egykorú nyomtatványok

- b) Irodalom

IV. Művelődés

1. Vallás, egyház

1. 1. A katolikus egyház viszonyai

1. 2. Latin egyházi irodalom

1. 3. A reformáció kezdetei

2. Oktatás, iskolák

3. Nyomdák és könyvek

4. Humanizmus

- a) Humanizmus és reneszánsz

- b) A hazai humanizmus és a külföld

- c) Buda: közép-európai humanizmus, Dunai Tudós Társaság

- d) Vidéki humanista központok

- e) Erazmisták Budán

5. Tudomány

- a) Történetírás, filológia

- b) Jog- és államtudomány, Werbőczy

- c) Természettudományok

6. A latin humanista próza és költészet

7. Az anyanyelvű irodalom kezdetei

7. 1. A magyar kolostori kódexirodalom

7. 2. Kódexek és kódex-csoportok

7. 3. Az anyanyelvű irodalom műfajai

- a) Bibliafordítás-részletek

- b) Prédikációk, imádságok, elmélkedések
- c) Vallásos elbeszélések, legendák, példák, látomások
- d) Az anyanyelvi dráma kezdetei
- e) Verses szövegek, költészet
- f) Eredeti magyar énekek
- g) Virágénekek, töredékek
- 8. Zene
- 9. Képzőművészet

A kötet kézírata Kosáry Domokos betegsége, majd elhunyt, illetve a külső szakértőként felkért Kubinyi András akadémikus váratlan halála miatt befejezetlen maradt. Az első változat elektronikus formában elkészült, a későbbi javítások, pótlások, beszúrárok azonban már nem kerülhettek rögzítésre. Az időközben összegyűjtött szakirodalom cédulaformában hozzáférhető.

2008. április 22.